

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

97/257

ERSOVA, T.V.: Strategiâ modernizacii RGB: deklaraciâ ili put' k uspehu? = Bibliotekoved. 1996. 4-5.no. 3-22.p.

Az Oroszországi Állami Könyvtár (a volt Lenin Könyvtár) modernizálásának stratégiája: deklaráció-e avagy sikerre vezető út?

Részletes ismertetését lásd a Könyvtári Figyelő 1997. 4. számában.

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

Az Orosz Állami Könyvtár (Roszszijzkaja goszudarsztvennaja biblioteka, a volt Lenin Könyvtár) modernizálásának stratégiai terve a következő alapelveket követi:

– a könyvtár ki akar törni elszigeteltségéből, a többi könyvtárral együttműködve, ésszerűen szeretné felhasználni a költségvetési forrásokat,

– az új társadalmi igényeket felismerve törekszik szolgáltatási politikájának és gyakorlatának megváltoztatására,

– a szolgáltatások egy részét piaci viszonyok között szeretné értékesíteni, költségvetésen kívüli forrásokat teremtve ezzel a működés finanszírozásához.

Stratégiai célok: a lehető legteljesebb állomány kialakítása a hazai dokumentumokból; a nemzeti impresszum kielégítő teljességű bibliográfiai számbavétele, beleértve a ritka könyveket és kéziratokat, illetve a russzikát is; a használók

teljes körű, operatív és kényelmes kiszolgálásának biztosítása; aktívabb tájékoztatási tevékenység; a könyvtártudományi kutató és módszertani központ szerepének betöltése; vezető kulturális intézménnyé válás hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

(Rácz Ágnes)

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

Lásd 300, 312, 323, 332, 335, 345, 349

Közművelődési könyvtárak

97/258

FIRSOV, V.: Čtoby istoria ne povtorilas'. Menifest UNESCO o publičnyh bibliotekah v Rossii: sravnitel'nyj analiz = Biblioteka. 1996. 11.no. 30-34.p.

Hogy a történelem ne ismétlődjék meg. UNESCO-kiáltvány az oroszországi nyilvános könyvtárakról: összehasonlító elemzés

Közművelődési könyvtár

Az UNESCO három nyilvános könyvtári kiáltványt bocsátott ki. Az 1949. évi „a nyilvános könyvtár mint az osztársadalmi művelődés élő erőforrása” jegyében állt. Az 1972. évi kimondta, hogy a nyilvános könyvtár „művelődési, kulturális és információs vonatkozásokban egyaránt demokratikus intézmény”. Az 1994. évi – miközben korszerű átfogalmazásokban erősíti meg az előző kettő legfontosabb mondanivalóit – a központi és helyi államhatalmi szerveknek a nyilvános könyvtárak működésével kapcsolatos felelősséget hangsúlyozza.

Noha a szóban forgó kiáltványok nem kötelező érvényűek, hanem csak ajánlások, sok országban máris megfogadták tanácsaikat, és követni kezdték célkitűzéseiket. Az első kiáltvány különösen az USA és a skandináv országok nyilvános könyvtárainak fejlődésére hatott pozitív

módon, a második az ún. „harmadik világban” talált meghallgatásra. Bár ez a második dokumentum orosz nyelven is megjelent, sem a szakmai közvélemény, sem a könyvtártudományi kutatás, sem pedig a központi párt- és állami szervek nem figyeltek föl rá. Úgy a szovjetorosz könyvtárügy „ment a saját feje után”. Hogy ez többé ne ismétlődhessen meg, az itt referált dolgozat szerzője – IFLA-ösztönzésre – vállalta azt az összehasonlító vizsgálatot, amely az 1972. és 1994. évi kiáltványok és az oroszországi helyzet megfeleléseit és meg nem feleléseit tárja fel. (Eközben eltekint az ideológiai jellegű utalásoktól.)

Munkájában részben abból a megállapításból indul ki, hogy végső soron a nyilvános könyvtárak bizonyultak – az oktatáshoz, a közművelődéshez és a tömegtájékoztatáshoz képest – az ország leginkább demokratikusabb intézményeinek, részint pedig abból, hogy az 1986-ot követően sokáig mélyülő nyilvános könyvtári válság, amely egyfajta közönségválsz is volt a korábban kötelező ideológiai normákra, 1992 óta megszűnőben van, s fokozatosan mérsékelte fejlődésnek adja át a helyét. Ezt követően az 1972. és az 1994. évi kiáltvány vezérlő gondolatait veszi sorra, illetve „hasonlítja be” a tegnapi és mai orosz helyzetbe.

1. *A könyvtár aktív társadalmi szerepét* mindkét UNESCO-dokumentum hangsúlyozza, ha lehet, az 1994. évi még határozottabban („a könyvtárak felelőssége, hogy elősegítsék az állampolgárok aktív részvételét a társadalmi életben és a demokrácia fejlesztésében”). Ezzel ellenkezőt (a hetvenes–nyolcvanas évek amerikai fejlődéséhez hasonlót) mutat a hivatalos orosz gyakorlat, amikor az ún. marketing modellt követi, azaz keretében az egész társadalom iránti felelősséget a konkrét megrendelő iránti felelősség váltja fel. Az UNESCO-elvekkel áll ellentétben az is, hogy az orosz szaksajtó vitái „elvetik” az olvasás irányításának elméletét, miközben az 1994. évi kiáltvány nem kevesebb, mint 12 pontban sorolja az olvasó orientálásával kapcsolatos teendőket. (Ezek egyébként ismerősen és biztatóan csengenek a szakma orosz művelőinek.)

2. *Az állam felelőssége a nyilvános könyvtárak működéséért és fejlesztéséért.* Ez az elv a hetvenes–nyolcvanas években sok országban szenvedett sérelmet, minthogy a nyilvános

könyvtárak fenntartását az önkormányzatokhoz „decentralizálták”. Újabban Oroszországban is „sikerült” megszüntetni a kulturális minisztérium könyvtárhálózatát, bár az önkormányzati és a civil szférába utalás sehol sem járt teljes sikerrel. Az 1994. évi kiáltvány úgy fogalmaz, hogy a nyilvános könyvtárat a helyi és a központi államhatalmi szervezeteknek kell fenntartaniuk (a központi szerepkör bizonyos fejlesztési vonatkozásokban az USA-ban is fennmaradt). Amikor az orosz könyvtári törvény készült, a szakma szerette volna, ha belekerül a központi és helyi államhatalmi normatív támogatásnak legalább a „gondolata”. Ezt azonban az adott alkotmányossági környezetben nem lehetett elérni.

3. *A képzési, kulturális és információs funkciók nyilvános könyvtári jelenlétét* mindhárom kiáltvány eléggé azonos hangsúllyal fogalmazza meg. Az 1994. évi viszont, anélkül azonban, hogy a másik kettő fontosságát elfelejtené hangsúlyozni, bizonyos értelemben az információs funkciót emeli ki. E tekintetben az orosz könyvtári közgondolkodás nagyjából–egészéből megfelel a kiáltványok általi sugallatnak. Ami viszont teljesen új elem számára, az a helyi információkkal való munka, ami a korábban közismert helyismereti törekvésekhez képest az olvasók közéleti szereplését ösztönzi a többségben publikálatlan dokumentumok (pl. önkormányzati és vállalati anyagok) rendelkezésre bocsátásával.

4. *A nyilvános könyvtárak könyvcentrikussága* az 1972. évi kiáltványban legfeljebb csak viszonylagos, az 1994. éviében pedig a nyilvános könyvtárak dokumentum- és információgyűjtése (helyesen) parttalanán válik a műfajokat illetően, amennyiben ezt a helyi szükségletek igazolják. Az orosz könyvtárak, mi tagadás, hagyományosabbak a gyűjtés műfajait illetően, bár azért végletes elmaradással nem lehet őket elmarasztalni. Sokszor csak a megfelelő technika hiánya gátolja őket abban, hogy a gyűjtésben korszerűbb elveket érvényesítsenek.

5. *Az ingyenesség elvének feladását* az 1972. évi kiáltvány kettős adóztatásnak minősíti, minthogy a nyilvános könyvtárat túlnyomórészt helyi pénzekből tartják fenn, s inkább csak a speciális szolgáltatásokért (másolatokért, terjedelmes irodalomjegyzékekért stb.) engedi meg a térítést. Az 1994. évi kiáltvány lakonikus, mondván: „a nyilvános könyvtár alapján véve ingye-

nes". Ez az elv teljes mértékben megfelel az orosz tradíciónak.

6. *A fizikailag hátrányos helyzetű személyek ellátásában* ismét csak az 1972. évi kiáltvány foglal „terjedelmesebben” – külön fejezetben – állást, az 1994. évi lakonikusan, de azért kellő hangsúllyal. Ez az ellátás másutt is „külön kerektekből” történik, hát még Oroszországban, ahol a normál költségvetés jelenleg felettébb szűkös. Noha az új könyvtári törvény erről a kötelezettségről is megemlékezik, ez alig más egyelőre, mint deklaráció. Legfeljebb lelkes aktivistáknak köszönhető az itt-ott elindult ellátási forma.

7. *A cenzúra tilalmát* az 1994. évi kiáltvány fogalmazza meg. Ez a probléma egyelőre inkább csak a fejlett országok nyilvános könyvtáraiban lép fel, ui. ott különféle pártok, mozgalmak és egyének lépnek fel az állomány (rendszerint: vállalserkölcsei) cenzúrázásának igényével. Oroszországban a korábbi állami cenzúrának néhány éve vége szakadt, de a társadalmi cenzúraigény megnyilvánulására még nem került sor.

A korántsem teljes összevetésből kitűnik: az oroszországi könyvtárak egyes vonatkozásokban elmaradtak az élenjáró országoktól, más vonatkozásokban azonban nincs miért szégyenkezniük, minthogy a könyvtárosok – magasrendű erkölcsiségüknek köszönhetően – a nyilvános könyvtárak társadalmi funkcióit alapjában helyesen érzékelik.

(Futala Tibor)

97/259

HOMMES, Klaus Peter: Öffentliche Bibliotheken als Verbundteilnehmer – Voraussetzungen und Anforderungen = ProLibris. 1996. 2.no. 110-114.p.

A közművelődési könyvtárak részvétele a számítógépes könyvtári hálózatokban – előfeltételek és követelmények

Együttműködés -regionális; Gépi könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Közös katalogizálás

A német Katalogizálási Társulást a felsőoktatási könyvtárak hozták létre. A cél az volt, hogy a számítógépes hálózat előnyeit kihasználva

megvalósítsák a társuláson belül az egyszeri katalogizálás elvét, s ezzel feldolgozó munkaejét takarítsanak meg. A közösen feltárt állomány növekedése később másodlagos funkcióként lehetővé tette a központi katalógus szerepének átvételét is.

A hálózat kiépülése után merült csak fel annak a gondolata, hogy a városi könyvtárak is csatlakozhatnának a társuláshoz. Az új könyvtártípus bekapcsolódása azonban számos kérdést vet fel, ezért három városi könyvtár (Düsseldorf, Hattingen, Köln) a tartomány kulturális minisztériumától megbízást kapott annak kidolgozására, hogy a csatlakozással kapcsolatban milyen problémákat kell megoldani és a közművelődési könyvtáraknak milyen feltételek megvalósítása esetén célszerű részt venniük a társulásban. A projekt 1996 januárjában indult és 1997 végére kell a csatlakozás feltételeit kidolgozni. (A jelen közlemény a Düsseldorfban kialakult állásfoglalást foglalja össze.)

A csatlakozás a következő területeken vet fel problémákat:

– A számítógépes rendszerek heterogén jellege. A felsőoktatási intézmények esetében az egységes tartományi kompetencia következtében homogén rendszerek jöttek létre, ezzel szemben a városi könyvtárakban a városonként különböző, heterogén rendszerek a jellemzők.

– A számítógépes kapacitások korlátozott határai.

– A számítógépes kommunikáció magas ára. Az egyetemi könyvtárak kedvezményeivel ellentétben a városi könyvtáraknak a Telekomon keresztül történő számítógépes kommunikáció viszonylag magas alapidjat és használati díjat követel.

– A beruházás anyagi vonatkozásai. A felsőoktatási intézmények számítógépes beruházásaihoz 50%-os szövetségi hozzájárulást kaptak, a városi könyvtárak erre nem számíthatnak.

– A társulás jogi alapjai. A felsőoktatási könyvtárak helyzetét a tartományi felsőoktatási törvények szabályozzák, Északrajna-Vesztfáliában pl. a Katalogizálási Társulásban való részvételt is törvény rendezi. A közművelődési könyvtárakról a legtöbb tartományban nem intézkedik törvény.

A felsorolt nehézségek ellenére a közművelődési könyvtáraknak alapvető érdeke a társu-

lášhoz való csatlakozás, amennyiben az alábbi feltételek teljesülnek:

– A Katalogizálási Társulásban a különböző könyvtártípusok teljes egyenlőségének kell érvényesülnie, függetlenül az anyagi hozzájárulás mértékétől.

– A feltárásnak valamennyi dokumentumtípusra ki kell terjednie.

– Biztosítani kell a közművelődési könyvtárakban használatos adatbázisok hozzáférhetőségét, pl. a Német Nemzeti Bibliográfia valamennyi sorozatát és a Könyvtárellátó számítógépes adatbázisait.

– A nemzeti bibliográfia leírásait kell normaként figyelembe venni.

– A számítógépes hálózaton keresztül kell biztosítani a könyvtárközi kölcsönzések megrendelését és adminisztrációját.

– A közművelődési könyvtárak a nemzeti és a nemzetközi normák és előírások figyelembevételével csatlakozhatnak csak a hálózathoz.

– Mivel sok közművelődési könyvtárban az utóbbi években már az összes könyvtári munkafolyamatot átfogó komplex számítógépes rendszer vezet be, a Társulás számítógépes rendszerének is integrálnia kell a katalogizálási funkciót és az egyéb könyvtári adminisztrációs funkciókat.

– A csatlakozás nem terhelheti a közművelődési könyvtárakat mértéktelen beruházási követelményekkel. A csatlakozó könyvtárakat tartományi pénzügyi támogatásban kell részesíteni.

(Katsányi Sándor)

97/260

MCKEE, Bob – NANKIVELL, Clare: IT Point = Publ. Lbr.J. 12.vol. 1997. 2.no. 33-36.p. Bibliogr. 6 tétel.

Információtechnológiai szolgálat a közművelődési könyvtárban: a British Library által finanszírozott kísérleti program egy angol könyvtárban

Ember-gép kapcsolat; Használók képzése; Információtechnológia; Kísérlet; Közművelődési könyvtár

1996 elején a brit közkönyvtáraknak csak 0,7%-a rendelkezett a használók számára Inter-

net-hozzáféréssel. A felsőoktatással és a vállalati szférával összevetve a közkönyvtárak a pénzügyi támogatás tekintetében az „információs szegények” körébe tartoznak.

Solihullban a British Library finanszírozott egy három évig tartó programot, amelynek keretében „IT point” (információtechnológiai pont) néven egy szolgáltatás prototípusát hozták létre: elektronikus információs szolgáltatásokat nyújtottak a használók széles köre számára. Négyhónapos előkészítés során beszerezték a hardvert (öt nyilvános használatra szánt számítógép; ebből négy CD-meghajtóval és Internet-hozzáféréssel; két tv-készülék, ezek egyike videóval és teletext-szolgáltatással; mono lézerprinter és színes tintasugaras printer, színes szkennert) és a szoftvert, megvizsgálták a használói igényeket, előkészítették a szolgáltatás helyszínét és személyzetét.

A szolgáltatásnak a következő hat fő területe volt:

1. számítógépes eszközök használatba adása,
2. tájékoztatási források és
3. helyi közérdekű tájékoztatási források rendelkezésre bocsátása,
4. önálló ismerkedés az információtechnológiával,
5. kommunikációs hálózat biztosítása,
6. vásárlás előtti kipróbálási lehetőség.

Két főt foglalkoztattak, kizárólag erre a feladatra. A használóknak a szolgáltatások igénybevételéhez előre fel kell iratkozniuk. Mivel az igények felülmúlták a várakozásokat, a pont nyitva tartását a későbbiekben kibővítették a könyvtár teljes nyitvatartási idejére, önálló helyiséget biztosítottak a szolgáltatásnak, betiltották a játékprogramok használatát, egy órában, ill. fél órában maximálták a géphasználat idejét.

Az első 14 hónapban a szolgáltatás ingyenes volt. 1995 októberétől vezették be a térítéseket, ami egyrészt a kereslet visszaeséséhez, másrészt a használati szokások megváltozásához vezetett.

A szolgáltatás igen sikeresnek bizonyult, ami az országos hálózati együttműködési törekvéseket illeti. Sok helyütt jelent meg színvonalas tájékoztatás a projektről (szaksajtó, bemutatók, web-site). A projekt vezetője folyamatosan gyűjtötte és értékelte a használatról szóló dokumen-

tációt. Később külső kutatókkal készítették el a projekt végső értékelését és írták meg a végső jelentést.

Ahogy közeledett a projekt finanszírozásának lezárulása, meg kellett találni a megfelelő kilépési stratégiát, azaz a bevonható esetleges európai forrásokat, a finanszírozás lehetséges egyéb formáit, meg kellett határozni a projekt fejlődésének irányait. A pénzeszközök fő forrásai a továbbiakban az EU tematikai programja, a brit kormány Single Regeneration Budget elnevezésű településfejlesztési programja, a helyi források és a térítések.

A tanulságok a közkönyvtárak, a kormányzat, az egyéb finanszírozó és döntéshozó szerepek számára:

1. nagy keresletre lehet számítani az információtechnológiához és a hálózati forrásokhoz való hozzáférés iránt,

2. a szolgáltatást a használók a közkönyvtári ellátás magától értetődő részének tekintik,

3. új használókat vonzhat a közkönyvtárakba,

4. nagyban segítheti a fenntartó stratégiák céljait, ami az élethosszig tartó tanulást, a településfejlesztést és a gazdasági helyreállítást illeti.

Akik az IT ponthoz hasonló szolgáltatást indítanak, el kell dönteniük, hogy csak információszolgáltatásra vagy az önálló tanulást és az információtechnológiai jártasságot egyaránt támogató, kombinált információs és számítástechnikai forrás létrehozására törekcsenek-e. Meg kell határozniuk, hogyan viszonyuljon az új szolgáltatás a hagyományos könyvtár működéséhez: 1. teljességgel önálló legyen-e, 2. a könyvtáron belül legyen-e, de önálló személyzettel, 3. a könyvtáron belül legyen-e a könyvtárhoz szorosan kapcsolódva vagy 4. a könyvtárba integrálva működjön. Az utóbbi két megoldás a legajánlatosabb; a solihulli projekt gyakorlatilag bejárta mindezeket a fázisokat.

A projekt sikeres volt, ezt bizonyítja az is, hogy nemrégiben a brit felsőház az IT point végső jelentésének szellemében arra hívott fel, hogy minden közkönyvtárban állítsanak fel Internet-terminálokat.

(Hegyközi Ilona)

97/261

LEOMBRONI, Claudio – POGGIALI, Igino: Biblioteche e reti civiche: un' alleanza per la liberta = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 3.no. 291-306.p. Bibliogr. 50 tétel.

Res. angol nyelven

A könyvtárak és a városi hálózatok: szövettség a szabadságért

Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Tájékoztató szabadsága

Az információtechnológia fejlődése, az információ és a tudás olyan szinteket is tartalmazó rétegződése, amelyeket a könyvtár nem foglalt működési körébe, az információs szolgáltatásoknak a jogszabályi lehetőségek, vagy a szerencsétlen módon a könyvtár által ki nem elégített igényekre való válaszkényszer miatti burjánzása – mindezek együtt okozzák azt, hogy a könyvtár már jó ideje elveszítette intézményi auráját. Úgy a könyvtárt mint intézményt az az állandó veszély fenyegeti, hogy fel nem ismervén, vagy alulértelvelvén a külső valóságot, a peremén marad azoknak a folyamatoknak, amelyekben a társadalom és a gazdaság legdinamikusabb elemei működnek. Ennek végeredményeként a könyvtár „láthatatlan” (észrevétlen), ill. stratégiailag értéktelen lesz azon csoportok számára, amelyek a legfontosabb társadalmi érdekeket képviselik.

A szabad, tudatos, független és kritikus állampolgár a könyvtár számára egyszerre probléma és szükséglet. Probléma, mert új, komplex kérdéseket, igényeket hoz, és szükséglet, mert a könyvtár hatása a szociális és kulturális környezetre abból a folyamatból ered, amelyben a használó szerepe és képessége arra, hogy a könyvtár által nyújtott ismeretforrásokat felhasználja, határozzák meg a könyvtári struktúrákba való befektetés várható eredményét.

A városi hálózatok (amelyek Olaszországban 1995-ben jelentek meg), azzal fenyegetnek, hogy még inkább a helyi hatóságok információs stratégiájának peremére szorítják a könyvtárakat. A közkönyvtáraknak tehát e hálózatok tartópilléreiként kell jelentkezniük, nemcsak úgy, hogy részt vesznek az információ-tartalom terve-

zésében és a szolgáltatás szervezésében, hanem egyfajta „polgári (polgárjogi) erődítmények”-ként biztosítaniuk kell, hogy a hálózatok a tudás gazdagításának és a szabadságnak nyújtsanak lehetőséget, s ne váljanak az azokat finanszírozó hatóság hirdetőtábláivá. Különösen problematikus, de szükséges funkció ez utóbbi, hiszen a demokrácia, a „kibertér-kultúra” és az információtechnológia igen finom, rendkívül sokat vitatott kapcsolatát érinti, s ugyanakkor mind a társadalom, mind maguk a könyvtárosok előtt a szakmai etika alapszabályainak mély értelmét fejezi ki. Számunkra nem jelent semmit, hogy az Egyesült Államokban a városi hálózat-projektek első résztvevői és fő szereplői azok a könyvtárak voltak, amelyek leginkább vallották azt az elvet, hogy a könyvtárak az információhoz való hozzáférés szabadságának védőbástyái. Ez ugyanis egy olyan országban történt, ahol az értelmiségi öntudat és a társadalmi csoportok ereje a polgári szabadság védelmében és kiterjesztésében olyan fontosságú, ami nemcsak Olaszországban, de a legtöbb európai országban is ismeretlen.

(Mohor Jenő)

Lásd még 234, 241, 270, 309, 329, 333, 337

Tudományos és szakkönyvtárak

97/262

SEGESOVÁ, L'ubica: Vyvoj, problémy a súcasny stav technických kniznic a informacnyh sredisk v Slovenskej Republike = Kn.Inf. 28.roc. 1996. 11.no. 449-454.p. Bibliogr. 7 tétel.

Res. angol, német és orosz nyelven

A műszaki könyvtárak és információs központok fejlődése, problémái és jelenlegi helyzete a Szlovák Köztársaságban

Szakkönyvtár -műszaki

A két világháború közötti Csehszlovákiában a legnagyobb iparvállalatok keretében műszaki

dokumentációs központok működtek. Személyzetük ún. tanulmányi mérnökökből állt. Ők kezelték a helyi műszaki könyvtárat, irodalomkutatókat végeztek, és információelemzéseket készítettek. (Jó volna, ha ez a hagyomány a jövőben – persze: korszerűsödve – feléledne.)

1945 után egészen a 70-es évek közepéig az üzemekben egyfelől műszaki könyvtárak, másfelől mérnöki információelemző szervezeti egységek működtek. Ezek összevonására került sor az 1974. évi 2. műszaki fejlesztési minisztériumi irányelvek hatására (ezeket az irányelveket aztán 1985-ben meg is erősítették). Így jöttek létre a tudományos–műszaki–gazdasági információ helyi központjai, amelyek fölött iparági, ágazati és országos hatáskörű információs központok álltak. Ez a rendszer erősen intézménycentrikus volt, s háttérbe szorította a műszaki könyvtári munkát azáltal, hogy útjában állt modernizálódásának.

Az 1989 utáni politikai fordulat következtében a szóban forgó információs rendszer összeomlott: helyi intézményeinek többsége megszűnt, s több iparági–ágazati központ működését is be kellett szüntetni. Az országos hatáskörű központok kénytelenek voltak karcsúsodni, illetve szolgáltatásaik többségét térítéshez kötni.

Mindazonáltal a Szlovák Műszaki Könyvtár [időközben köztársasági Tudományos–Műszaki Információs Központra változott a neve – a ref.] megpróbált minél többet megtartani hálózati központi gondozó funkcióiból. Közülük a statisztikai nyilvántartásait sikerült gyakorlatilag is megőriznie, ami közte és az 1989. évi „starthoz” képest létszámileg állandóan fogyatkozó műszaki könyvtárak–információs központok között egyfajta szakmai eszmeckerét és szolgáltatási munkamegosztást tesz lehetővé.

1989-ben a műszaki könyvtárak–információs központok száma 336 volt. Az 1995. évi adatgyűjtés azonban már csak 110 ilyen intézményt talált. Bennük összesen 246-an dolgoztak, főfoglalkozására átszámítva: 220-an. Ők 33 és fél ezer használójuknak 233 ezer könyvtári egységet kölcsönöztek ki a 2 millió 400 ezerre nőtt állományból. 1995-ben – először három év után – az állomány növekedése (33 800) felülmúlta a csökkenést (29 700). A járatott folyóirat-címek példányszáma 6800 volt, amelyeknek a fele külföldi. Az állomány gyarapítására fordított

összeg meghaladta a 17 millió szlovák koronát. Valamilyen automatizált könyvtári-információs rendszer 43 helyen működik. Az imént felsorolt adatok a megmaradt intézmények némi stabilizálásáról vallanak.

„Végül – fogalmaz a referált cikk szerzője – kifejezzük azt az óhajunkat, hogy a műszaki könyvtárak-információs központok megszűnésének üteme csökkenjen, és fokozatosan álljon meg. Az új könyvtári törvény megjelenésétől azt várjuk, hogy világossá teszi a szakkönyvtár és a nemzeti könyvtári rendszer viszonyát.”

(Futala Tibor)

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

97/263

BUBEKINA, N.: „Za” i „protiv” susestvovaniâ detskih bibliotek = Biblioteka. 1996. 12.no. 8-12.p. Bibliogr.

„Pro” és „kontra” a gyerekkönyvtárak fennmaradása ügyében

A cikk a „Sobytie 1996” c. konferencia-mellékletben található

Gyerekkönyvtár

Bubekina cikkének címe félrevezető: nem a gyerekkönyvtárak léte vagy nemléte forog kockán, hanem a szervezetileg különálló, hierarchikus hálózatba szervezett gyerekkönyvtáraké.

A szerző, nemhiába az oroszországi központi gyerekkönyvtár igazgatója, érezhetően a hálózat fenntartása mellett „lobyzik”, s a gyermekek nemzetközileg és „oroszországilag” elismert jogait, a gyerekkönyvtári munka specifikumait, valamint a pozitív külföldi példákat felhozva érvel a gyerekkönyvtárak „különléte” mellett. Viszont (rengeteg adatot közreadva) azt is elismeri, hogy a gyerekkönyvtári hálózat térbeli, műszaki és személyi feltételei felettébb kedvezőtlenek. Míg országosan a beiratkozott olva-

sók 39,4%-át a gyerekkönyvtárak mondhatják magukénak, a pénzeszközöknek csak 20%-ával rendelkeznek. Egy-egy gyermekolvasóra kerekén 10 ezer rubellel alacsonyabb ráfordítás jut, mint egy-egy felnőttre (a tényleges összeg 12 655 rubel).

A külön gyerekkönyvtári hálózat megszüntetésével kapcsolatos javaslatokban már a szovjet időkben sem volt hiány, s azóta ezek még jobban elszaporodtak. A következő összevonások vitatása folyt és folyik: a hálózat köztársasági, megyei és járási intézményeit össze kell vonni az azonos rangú nyilvános könyvtárakkal; a központosított nyilvános és gyerekkönyvtári ellátó rendszereket egyesíteni kell; a gyermek- és iskolai könyvtárakból egyetlen hálózat alakuljon.

Szerzőnk szerint, ha már valahol elkerülhetetlen a hálózatilag önálló gyerekkönyvtárak „transzformálása”, akkor az ne sértse az új könyvtári törvénynek a gyermekek ellátásával kapcsolatos rendelkezéseit; ne főntről, adminisztratíván elrendelve következzenek be, hanem gondos igényfelmérések alapján; a hajdan önálló gyerekkönyvtárnak külön rovata legyen a költségvetésben, amellyel vezetője a szükségleteknek megfelelően rendelkezik; vétessék figyelembe a sokszínű megoldások elve; pozitív irányban változzék meg sok nyilvános könyvtári igazgató és vezető munkatárs álláspontja a gyerekkönyvtári munkával kapcsolatban.

Az állami könyvtárpolitikában a gyerekkönyvtári ellátásnak, a gyermekekkel való könyvtári foglalkozásnak mindenképpen prioritást kell élveznie, minthogy a gyermekek az ország boldogabb jövőjének letéteményesei.

(Futala Tibor)

97/264

SEMILET, Natalja Viktorowna: Ukrainische Kinderbibliotheken unter den Bedingungen der Marktwirtschaft. Ansichten einer Praktikerin = Buch Bibl. 49.vol. 1997. 3.no. 228-234.p.

Res. angol nyelven

Ukrán gyermekkönyvtárak a piacgazdaság körülményei között – egy gyakorló könyvtáros szemszögéből

Gyermekkönyvtár; Munkaszervezés; Működési feltételek; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

Az ukrainai Nyikolajev-ban (35 ezer lakos) a szovjet hagyományoknak megfelelően a felnőttek könyvtáraitól független önálló gyerekkönyvtári rendszer működik, 11 egységgel. A gyerekkönyvtári szervezet vezetőjének, a cikk írójának az a véleménye, hogy a gazdaságilag nehéz időkben nem panaszkodni kell, hanem egyrészt a marketing szemlélet jegyében alkalmazkodni az új viszonyokhoz, másrészt emelni az olvasókkal való foglalkozás színvonalát. A beszámoló ennek megfelelően az elmúlt évek újtásairól és a könyvtári munka sikereiről szól.

Az innovációt az igények vizsgálata és elemzése előzte meg. Ennek során egyrészt megállapították, hogy hol, melyik városrészben milyen szolgáltatásokra van szükség (pl. egy elöregedett városrészben „Nagymamák és unokák közös könyvtárát” szervezték meg, a pedagógiai főiskola körzetében pedig a hallgatóknak a kötelező gyermekirodalmat biztosították), másrészt a megváltozott társadalmi élet új szükségleteit vetették számba (tandíjas angol nyelvtanfolyamot szerveztek, iskola-előkészítő tanfolyamokat pedagógusok bevonásával stb.) Megállapították, hogy igény lenne gyerekkönyvtári artotékára, hangzó anyagok kölcsönzésére, a mozgáskorlátozott és beteg gyerekek részére a könyvek házhozszállítására, gyerekkórházi rendezvényekre stb.

Az új feladatoknak megfelelően módosították a központi könyvtár munkaszervezetét. Összevonták a módszertani-szervezési és az információs-bibliográfiai részleget és „Innovációs, marketingszervező és információs részleg”-et hoztak létre. Feladatai: Propagandamunka, információs tevékenység, marketingkutatás, díjazáshoz kötött szolgáltatások bevezetése, kiadói tevékenység.

Különösen nagy gondot fordítanak a könyvtáros és a gyerekolvasó közötti kommunikáció korszerűsítésére. Ennek hagyományos gyerekkönyvtári formáit (könyvajánlás, beszélgetés a könyvről stb.) új típusúakkal egészítették ki: „A

legszemélyesebből” – „Az olvasó helyesli vagy ellenzi” – „Beszéljünk az életről” – „Erről még sosem esett szó” stb. Az új kommunikációs feladatokra a könyvtárosokat továbbképzésük keretében szakemberek által vezetett tréningek készítették fel.

Az új részleg feladata a propaganda és a színészi rendezvények szervezése is. A „színészi” szó szerint értendő: a könyvtár felolvasószínpadot és bábszínpadot működtet, video- és diafilm-előadásokat szervez, valamint kiállításokat. (Az utóbbiak eltérnek a hagyományos könyvkiállításoktól: riportok, viták, fejtörők színesítik őket.) A felsőtagozatosok rendezvényeit 25-30, az alsótagozatosokét 40-60 tanuló részére szervezik, de évente egyszer, a gyerekkönyv napján 1200 tanuló részére tartanak ünnepi műsort.

Élnek a szponzorálás lehetőségével is. Olyan cégek megnyerésére törekednek, melyek tevékenysége valami módon kapcsolódik a könyvtárhoz. (Pl. egy írószközöket és gépeket gyártó cég támogatja a központi könyvtárat.) Az egyik könyvtár egy másológépeket terjesztő cég révén jutott másolóberendezéshez, egy másikat pedig egy idegenforgalmi vállalat patronál: havonta buszkirándulásra viszi a gyerekeket. A könyvtár nagy előadótermét is a szponzorok segítségével rendezték be.

A szerző álláspontja: a könyvtári alaptervékenységeket ingyenesen kell nyújtani. Nem ért egyet azokkal a könyvtárosokkal, akik pénzt szednek a kölcsönzésért, a telefonos könyvelőjegyzésért, a rászoruló otthoni felkereséséért, vagyis mindazért, amit a könyvtárak eddig hagyományosan ingyen nyújtottak. De nem ért egyet azokkal sem, akik úgy vélik, hogy a könyvtári marketing tevékenység túlzott hangsúlyozása a Nyugat majmolása.

(Katsányi Sándor)

Egyéb könyvtárak

97/265

BENFU, Lu – JUNLAN, Zhou: Digitizing and networking: the scheme and practice of establishing the CASS electronic library = Inspel. 30.vol. 1996. 4.no. 347-356.p.

Digitalizálás és hálózatosítás: a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Könyvtárának példája

Akadémiai könyvtár; Alakfelismerés; Elektronikus könyvtár; Szakkönyvtár -társadalomtudományi; Számítógép-hálózat

A hagyományos könyvtárról az elektronikus könyvtárra való áttérés két kulcsfontosságú lépése a digitalizálás és a hálózatosítás. A cikk a Kínai Társadalomtudományi Akadémia (Chinese Academy of Social Sciences, CASS) elképzeléseit és gyakorlatát mutatja be ezeken a területeken. Ami a digitalizálást illeti, először elemzi a CASS információforrásait, különös tekintettel a tudományterületek jellemzőire, a hordozók típusaira és a nyelvi megoszlásra, majd ismerteti a digitalizálás átfogó tervét, a könyvtár előtt álló konkrét feladatokat, és számba veszi a várható technikai problémákat. A hálózattal kapcsolatban a cikk először megismerteti a CASS információcsere-modelljével – ennek alapján történik az elektronikus hálózat átfogó céljainak és felépítésének a megtervezése –, és egy ábrán bemutatja a hálózat logikai szerkezetét.

(Autoref.)

97/266

WESENDORF, Kerstin – MECHTOLD, Evelyn – KREIENBERG, Ulrike: Doch etwas mehr als Goethe Informations- und Bibliotheksarbeit bei den Goethe-Instituten Minsk, Kiew und Sankt Petersburg = Buch Bibl. 49.vol. 1997. 1.no. 20-25.p.

Res. angol nyelven

Könyvtári tájékoztató munka Minszk, Kijev és Szentpétervár Goethe-intézeteiben

Külföldön fenntartott könyvtár

A Goethe-Intézet világszerte kiépített külföldi hálózatának (mintegy 150 intézmény) célja a német nyelv ápolása, a német kultúra, társadalom, politika ismertetése, a nemzetközi kulturális

együttműködés előmozdítása. Szervezőjük a Goethe-Intézetek Központi Igazgatósága Münchenben. Minden intézet három részlegre tagolódik: programszervezők (kulturális rendezvények), nyelvi részleg (tanfolyamok szervezése, nyelvtanárok továbbképzése), könyvtár és információs centrum.

A könyvtárak feladata: az érdeklődő lakosság ellátása német nyelvű dokumentumokkal (könyvek, napilapok, folyóiratok, videokazetták, hangkazetták, CD-k), a hozzájuk fordulóknak információ nyújtása bármely német vonatkozású kérdésben, a két ország könyvtári-könyvtárosi kapcsolatainak elmélyítése, a helyi könyvtáros kollégák tájékoztatása a német könyvtárügyről.

Kelet-Európában, a volt SZU tagállamaiban a 90-es években kezdték meg az intézmények szervezését Moszkvában, Szent Pétervárott (megnyílt 1996-ban), Kijevben (1995), Minszkben (1996). Ezek az intézetek terv szerint regionális központok is lennének. (Pl. Kijevtől 500-500 km távolságra egy-egy városi könyvtárban német olvasótermet nyitottak, de az alig működő telefon ill. fax összeköttetés és a rossz utazási viszonyok miatt működtetésük kérdésessé vált.)

A könyvtárak állománya (Szent Pétervár: 15 ezer dokumentum) széleskörű közönséget vonzott. Szent Péterváron sorok állnak a bejárat előtt. A látogatók főbb csoportjai: némettanárok és németül tanulók, fordítók, újságírók, szerkesztők. Kijevben különös sikere van a kölcsönözhető kazettáknak és CD-knek. Az intézeti könyvtárak ifjúsági anyagot is tartalmaznak, ezt Kijevben átadták az Állami Gyerekkönyvtárnak, mert így még szélesebb olvasóközönséghez jut el.

Sokan és sokféle információt kérnek a Goethe-Intézet helyi könyvtáraitól. Pl. Minszkben a helyi tévé 2. világháborús filmeket keresett, egykori német munkatáborok pontos címét kérdezik. Gyakran kérnek segítséget német nyelvű használati utasítások, útmutatók, levelek stb. lefordításához. Keresettek a napilapok, bár ezek nagyobb része csak késéssel jut el hozzájuk. „Köszönet a vastag kézikönyvekért” – írta a könyvtárhasználattal kapcsolatos kérdőívre egy szentpétervári látogató, aki eddig nem jutott hozzá új német könyvekhez.

A helyi könyvtárosokkal való kapcsolat igen változatos: diafilmes előadás a német könyvtárakról, a német könyvtári szakirodalom biztosí-

tása (Kiev), könyvtárak kiállításának támogatója, (pl. a Fehérorosz Nemzeti Könyvtár „10 évvel a csernobili katasztrófa után” kiállításához a minszki intézeti könyvtár közvetítésével küldött gazdag anyagot a Német Könyvkereskedők Egyesülete.)

Az intézeti könyvtárak szervezik a helyi és a német könyvtárosok találkozóit is. Erre első ízben Moszkvában került sor 1993-ban („Tájékoztatás a német könyvtárügyről”), majd 1994-ben („Gyerekkönyvtárügy”), melyre már egész Oroszországból érkeztek résztvevők, 1995-ben pedig („Új utak keresése: válságban a német és az orosz könyvtárak”) már az egykori SZU több köztársaságából is jöttek hallgatók és előadók. A sikeres nemzetközi szemináriumok további folytatását tervezik, Moszkván kívüli helyszíneken is.

(Katsányi Sándor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

97/267

KEMP, Jan H.: Common ground: intersections in the work of acquisitions and collection development librarians = Collect.Manage. 21.vol. 1996. 3-4.no. 103-120.p. Bibliogr.

A közös nevező: kapcsolódási pontok az állományalakítást, illetve az állománygyarapítást intéző könyvtárosok munkája között

Állományalakítás; Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Előszerezményezés; Költségvetés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A hagyományos, hierarchikus képlet szerint az állományalakítási politika határozza meg az előszerezményezést, s ez utóbbinak a végrehajtása az állománygyarapítás. Ezt a merev struktúrát azonban megbontották az újabb fejlemények: a gyarapítási keret fokozatos szűkülése, a beszerzés/hozzáférés alternatívája és az elektronikus dokumentumok megjelenése. Ezek megkívánják nemcsak az állományalakítási és az állománygyarapítási részleg folyamatos együttműködését, hanem a személyzet igen nagy részének bevonását a gyarapítási keret meghatározásába és felosztásába. A Texas Tech University példáján mutatja ezt be a szerző.

Az állományalakítás itt eredetileg a gyarapítási osztály vezetőjének a hatáskörébe tartozott, az ő osztályán dolgoztak az ehhez szükséges szakbibliográfusok is. 1987-ben építették ki az összekötők rendszerét: mintegy 20 – különféle osztályokon dolgozó – könyvtáros tartja a kapcsolatot a tanszékekkel, képviseli ezek igényeit az új dokumentumokra. A gyarapítási keret meghatározásában ezeken az osztályokon kívül a dokumentumszolgáltatási (az állományban nem található dokumentumokhoz való hozzáférést biztosító) osztály és az automatizálási osztály vezetője is részt vesz; közös javaslatukat a könyvtárigazgató vizsgálja felül és hagyja jóvá. Megállapítják az időszaki kiadványok előfizetésére (és kötetésére) szánt összeget, ez a költségvetésnek kb. 70%-a. A globális gyarapítási keret jóváhagyása után következik annak felosztása tárgykörök szerint; ennek tervét az összekötők dolgozzák ki. Úgy a személyzet, ill. az osztályok jelentős része bekapcsolódik a költségve-